

SELMA LAGERLÖF

En historia från Halland

Ur *Troll och människor* (1915)

För omkring hundra år sedan fanns i södra Halland en gammal gård, som låg på en enslig plats nära kusten. Den var bebyggd med små låga och ålderdomliga hus med gråsvarta halmtak, och själva storstugan var så urgammal, att den hade takfönster.

Gården hette Bredane. Den hade stora ägor, men det var endast trakten närmast omkring husen, som kunde odlas. Det övriga bestod av ofruktbara flygsandsfält.

Gammalt folk visste att berätta, att runt omkring den ensamma gården skulle det förr i världen ha legat en hel by. Det hade varit på den tiden, då det fanns gott om träd i Halland, då det växte väldiga skogar av ek och bok ifrån havskusten ända upp till Smålandsgränsen. Då hade byn med sina ägor legat som på en uthuggning, och träden hade stått runt om och skyddat den. Men så hade skogen blivit borthuggen, inte bara den skogen, som stod närmast, utan all skog i hela trakten, ja, all skog i hela Halland.

Det sades, att bönderna i Bredane först skulle ha varit glada över att de hade lyckats göra

sig av med skogen. De kunde nu lägga ut sina åkrar allt vidare, och de fick släppa ut boskapen på öppna vidder, där den lätt kunde vaktas. Det var en och annan, som klagade över att det aldrig var lugnväder, sedan träden inte längre tog emot blåsten, och andra jämrade sig över att de måste fara ända till Småland för att hämta ved. Men det fanns ingen, som var missnöjd på allvar. Ingen trodde, att det kunde ligga en fara i detta, att skogen var borta.

Men byn Bredane låg, som sagt, alldeles vid havet, och de stora åkrarna sträckte sig ända ner till vattnet. Och nu sägs det, att några år efter att skogen var borthuggen, hände det en höst, att stormen rev upp ett par vissnade grästuvor nere i strandbrädden. Under grästuvorna låg fin, lätt sjösand. Den bestod nästan inte av annat än skal av musslor och snäckor, som hade blivit malda till finaste mjöl på havets stora kvarn, och den lyftes upp med vinden och började yra omkring. Sedan var det, som om vinden inte kunde lämna stranden i ro. Gräset var snustorrt, sedan skogen inte mer höll kvar fuktigheten, och det rycktes bort av blåsten utan minsta svårighet. På så sätt kom allt mer och mer sand upp i dagsljuset. Den for upp i luften, dansade omkring en stund och föll ner igen i hårda, vita drivor, ungefär som yrsnö.

Då bönderna i Bredane såg den där leken första gången, tänkte de intet ont om den. Men

nästa vår märkte de, att åkrarna, som låg närmast havet, var nersandade.

Det var bara ett tunt sandlager, och det tycktes inte vara till stort men för växtligheten. Men hela den sommarn blev ofantligt torr och blåsig. Säden kunde inte växa, den vissnade bort, krympte ihop till ingenting. Under den låg matjorden torr som fnöske, och varje dag rev blåsten upp hela skyar av den och förde bort dem. Men under det tunna jordlagret återigen låg den lätta sjösanden, finmalen som mjöl och redo att dansa om med vinden. Det gick så, att då sommarn var slut, hade stormen hela stora fält att leka med. Uppe i byn Bredane satt bönderna och såg hur den lyfte upp sandmassorna, vräkte dem mot skyn, valsade runt med dem och kastade ner dem i drivor och småkullar, som den nästa dag flyttade och omformade.

År efter år sandade vinden ner allt flera fält, och bönderna fick allt mindre jord att odla. De förde nog kamp mot sanden, reste stängsel och grävde diken, men ingenting tycktes hjälpa. Om de plöjde och harvade, var det, som om de hjälpte vinden att riva upp sanden, och om de lät jorden ligga i fred, blev den snart så översandad, att inte ett grönt strå kunde sticka upp.

Det var inte nog med att flygsanden förstörde åkrarna: det var ingen ände på den otrevnad den medförde. Den låg i drivor på dörrtröskeln, då man om mornarna öppnade stugdörren, den piskade en i ansiktet, då man

gick ute, den rusade ner genom skorstenen och blandade sig i maten, och på vägar och stigar lade den sig i så djupa lager, att allt gående och åkande blev oändligt mödosamt.

Snart kunde invånarna i byn inte härda ut längre. Om några år rev ett par av dem ner sina hus och satte upp dem längre inåt landet. Varje vår flyttade någon, och till sist fanns det bara en enda gård kvar av hela byn.

Nu väntade man ju, att inte heller den gården skulle bli länge stående mitt ibland flygsandsfälten. Men det blev den likafullt. Bonden, som ägde den, var av sådant slags folk, som inte vill låta sig drivas bort. Det var inte därför, att han var så kär i trakten, att han inte kunde trivas någon annanstans, som han inte ville byta om boplatz. Men han kunde inte tåla att bli tvingad att flytta mot sin vilja. Han ville hellre stanna, där han var, och kämpa med sanden.

Sedan föll det sig så, att hans son och alla de, som efter honom kom till gården, var av samma sinnelag. De ville inte höra talas om att sanden skulle tvinga dem att flytta gården, så länge som de kunde lyfta en spade för att mota bort den. Och det var ingen lätt kamp, som de hade att föra, framför allt av den orsaken, att ingen lärde dem hur den borde föras. Ingen sade dem hur de skulle binda sanden för att förmå den att hålla sig stilla. De nöjde sig med att resa upp täta stängsel kring de åkrar, som låg närmast

boningshuset, för att åtminstone kunna bevara dessa.

De där människorna frågade inte efter, att de måste leva i fattigdom för sin envishets skull. De satte detta, att inte låta sig drivas bort, högre än allt annat. I stället för de stora boskapshjordar, som de förut hade ägt, hade de nu bara några få kor och en enda häst. Men så länge som de kunde föda dessa, var de ändå i stånd att hålla sig kvar.

Något, som styrkte dem, var nog det, att det följde anseende med att föra en sådan strid. Folk tyckte om att se, att de inte lät sig fördrivas, och när bonden från Bredane gick fram i en folksamling, var det alltid någon, som vände sig om för att se efter den, som hade kraft att hålla ut bland flygsanden.

Men för hundra år sedan, då kampen mellan människan och sanden pågick som ivrigast, såg det på en gång ut, som om sanden skulle få övertaget. Bonden i Bredane dog plötsligt i sina bästa år, och sonen, som han lämnade efter sig, var inte mera än femton år gammal, så att han kom under sin mors förmynderskap. Det var således hon, som nu skulle föra striden mot sanden, och fastän hon dittills hade skött sig väl, var det ingen, som trodde, att hon hade nog uthållighet för att övervinna en sådan fiende. Sonen hette Sigurd. Till utseendet bråddes han på modern, som var ljus och vacker. Han tycktes ha ett lätt lynne av

naturen, men så länge som fadern levde, hade denne givit honom del av alla sina bekymmer, så att han hade blivit väl mycket nedtryckt och var alltför allvarlig för sin ålder. Han och modern var goda vänner. De var ense om att de skulle försöka att hålla sig kvar på Bredane och inte visa sig sämre än de förra ägarna.

Då bonden på Bredane hade varit död ett år, kom en ny dräng till gården. Sigurd hade inte sett drängen, förrän han kom vid höstflyttningen. Matmodern hade råkat honom på ett bröllop sommarn förut och hade genast stätt honom utan att fråga sonen till råds. Drängen hette Jan. Han var lång och smärt, hade hår, som var starkt rött, blek hy och svarta ögon. Modern tog synnerligen väl emot honom. När han kom in, var stort flyttkalas anordnat: grynkaka, färskt bröd, nykärnat smör, ost, korv och brännvin. Det låg duk på bordet som på en helgdagskväll. Drängen åt ohyggligt mycket, och Sigurd fann det underligt, att han ville visa, att han kom svulten till gårds. Både under måltiden och efteråt språkade han oupphörligt, munnen stod inte ett ögonblick stilla på honom. Han var mycket skämtsam, och både modern och tjänstefolket hade så roligt, att de ibland var som upplösta av skratt. Sigurd lämnade honom inte med ögonen på hela kvällen, men han skrattade inte.

Drängen gick ut i stallet ett ögonblick för att sköta om hästen, och då passade modern på att

fråga Sigurd vad han tyckte om den nykomne. Sigurd visste, att modern skulle ha blivit mycket glad, om han hade svarat, att han var nöjd med honom, men det kunde han inte förmå sig till. «Är han inte en tattare?» frågade han i stället. – «Han!» sa modern. «Varför skulle han vara en tattare? Vet du inte, att alla tattare är mörklagda? Och den här har ju rött hår.» – «Ja, men han har silverknappar i västen.» – «Det måste han väl kunna få ha utan att vara en tattare,» sa modern och lät harmsen.

Under de följande dagarna gjorde Sigurd jämt sällskap med den nya drängen, och vad han än tänkte om hans ätt, så kunde han inte neka till att han var duktig att arbeta. Han var så flink, att han hann med mer på en dag än den förra drängen på fyra. Han var därtill så villig, att han företog sig mer arbete, än man väntade av honom. Det var inte nog med att han högg sönder veden i vedskjulet, han bar också in den i stugan. Det fanns en lucka på lagården, som i mångfaldiga år hade hängt snett på ett gångjärn, utan att någon hade lagt märke till det, men nu blev detta äntligen lagat. Han smorde gamla rostiga lås, satte gjordar på bryggkaren och stoppade noga igen hålen i gärdesgårdarna. Och allt arbete gick under skämt och glam. Det kunde inte nekas, att det hade blivit en mycket större trevnad i hemmet, sedan han hade kommit.

Det stod en gammal kaffekittel på en hylla i storstugan på Bredane, som inte på många år

hade kunnat begagnas. En dag vände sig Sigurd till Jan och frågade om han inte kunde sätta den i stånd. «Det kan jag nog, om jag bara får se på den,» sa Jan. Husmodern tog då ner den från hyllan och räckte den till Jan, men med detsamma gjorde hon ett litet tecken till honom. Jan tog av locket och tittade ner i kitteln, men satte den genast ifrån sig. «Den här ska vi passa på att få lagad, när det kommer några tattare dragande förbi,» sa han. «Det är inget fel med den, bara den blir förtennad.» Sigurd kände en stor lättnad vid dessa Jans ord. Han visste, att alla tattare kunde förtenna, och om Jan inte förstod sig på den konsten, så hörde han väl inte till deras stam. Det var nog så, att gossen inte hade kunnat undgå att fästa sig vid drängen, och han var glad, att Jan inte var någon tattare, så att han kunde få stanna kvar på gården.

Men om ett par dagar blev Sigurd återigen orolig. Matmodern hade talat om hur mycket präktigt fiolspel hon hade hört i sin ungdom, och då hade Jan tagit fram en fiol och börjat spela. Först hade han spelat trögt och osäkert, som om han inte skulle vara mycket hemma i konsten, men med ens kastade han huvudet tillbaka, ögonen började glänsa, och stråken for med fart och kraft över strängarna. Det visade sig, att han var en mästerspelman. När han kom rätt i tagen, kunde inte kvinnfolken hålla sig stilla, utan började dansa. Sigurd däremot satt orörlig och bara lyssnade. Han hade knappt hört någon god

spelman förut, och han blev så glad åt musiken, att han bara ville hålla sig stilla och suga in tonerna i öronen. Men medan han satt och lyddes som bäst, hände honom något besynnerligt. Det var ett svårt minne, som dök upp i hans tankar och störde honom i njutningen. Han såg för sig ett sådant där tattarfölje, som brukade draga fram genom landet. Det kom inkörande på deras gård: ett par stora vagnar, som bara tycktes vara lastade med trasbylten, och som drogs av eländiga, utsvultna hästar. Med vagnarna följde långa, magra karlar med ansikten fulla av skråmor och ärr, fula, gulhyade kvinnor och en oändlighet av svartögda ungar, som sprang omkring överallt och tiggde allt, vad de såg. Fadern hade inte varit hemma, då de kom, och modern hade de skrämt och tvungit att ge dem allt, vad de begärde. Hon hade måst ge dem mat, brännvin, hö, ull och kläder, så att när de äntligen drog sin väg, hade huset varit som utplundrat. Och allt detta kom han ihåg nu, då Jan spelade. Han sökte komma ifrån det, men det var något i spelet, som påminde honom om de gälla, skrikiga skojarrösterna.

Några dagar efteråt kom Sigurd hastigt in i storstugan, där modern satt och spann. «Nu ska jag säga dig, att Jan ändå är en tattare,» sa han. – Modern lutade sig litet framåt, men hon upphörde inte att spinna. «Nej, vad du säger!» svarade hon. «Det var en märklig nyhet.» Det var något i hennes ton, som om hon gjorde narr av

honom. «Det kom en vagn, full av tattare, körande förbi just nu, då Jan och jag stod på gården. De ropade till Jan, och han svarade dem.» – «Det är då väl inte förbjudet att tala med tattare,» sa modern och lät ganska ointresserad. – «Nej, men de ropade till honom på tattarspråket, och han svarade. Jag kunde inte förstå ett ord.» – «Och nu menar du väl, att eftersom Jan förstår tattarspråket, så är han själv en tattare,» sa modern med den sorglösaste ton i världen och utan att upphöra med arbetet. – «Tror du inte det också?» sa gossen.

Han blev förundrad över att modern tog detta så lugnt. «Blir du inte tvungen att skicka honom bort från gården?» frågade han, för han hade alltid hört, att det var omöjligt att ha en tattare i sin tjänst. Han kom ihåg faderns förtvivlan den där gången, då tattarna hade varit där och han fann huset utplundrat vid hemkomsten. «Jag trodde, att den här gården var nog hemsökt redan förut,» hade han sagt. «Jag trodde, att det var nog med sanden, ska nu tattarna också komma över oss?»

Längre fram på kvällen hade fadern ropat Sigurd till sig. Han hade ställt honom mellan sina knän och börjat tala med honom om tattarna. «Kom ihåg vad jag säger dig,» hade han sagt, «och glöm det aldrig! Du ska akta dig för att ha något att göra med tattare, för de är inte som vi andra, och de blir aldrig som vi. De har något vilt i sig, så att de inte kan förmå sig att bli

boende under tak, utan jämt ska de stryka omkring på landsvägen. De kan inte bli så pass tama, att de kan göra ordentligt arbete, utan de vill leva av hästbyte och kortspel, när de inte tigger eller småstjäl. Och kommer en tattare så långt, att han arbetar, så ska du aldrig se, att han gör något nytt, utan han vill bara flicka och lappa på det, som är gammalt.«

Sigurd såg fadern tydligt för sig, såsom han var, då han sade detta. Han hade varit högtidlig, och orden hade fallit tunga och hotfulla. «Kom ihåg detta, att du ska aldrig lita på en tattare, för de är inte av vår stam, och de vill alltid svika oss. De är mer i släkt med troll och strömkarlar än med oss. Det är därför, som de är bättre spåmän och spelmän än vi andra, men det är också därför, som de aldrig kan bli ärliga, kristna människor. De är lika trollena också i det, att de gärna smyger ner till bygden och smiskar och ställer sig in, så att de får tjänst hos oss bönder och blir gifta med våra döttrar och kommer åt våra gårdar. Men olycklig den, som får en sådan i huset, för alltid tar trollet hos dem ut sin rätt. De må sträva emot aldrig så mycket, så slutar de med att förstöra och förskingra och bringa elände över alla, som har trott på dem.«

Sigurd stod stilla bredvid modern och tänkte på detta. Hon var också tyst och dröjde med att svara honom. «Det är väl bäst, att ni låter Jan flytta, så snart som det går an,« påminde han en gång till. – Nu upphörde

modern med arbetet, lyfte huvudet och såg Sigurd in i ögonen. «Det gör detsamma, vad Jan är av för ätt,» sa hon. «Jag ska gifta mig med honom. Nästa fredag far vi till prästen och tar ut lysning.» – Sigurd blev som is, men vad som nu närmast sårade honom, var, att han hade blivit hållen utanför, att modern hade bestämt allt utan att fråga honom om hans tycke. «Om ni redan har allt klart er emellan, så är det inte värt, att jag säger något mer,» utbrast han och vände sig för att gå ut.

Men då han slog upp dörren, stod han ansikte mot ansikte med drängen. Jan kom in i rummet med något förfärligt mörkt och dystert över sig. Den hopplösaste smärta låg utbredd över hans ansikte.

«Jag hör, att Sigurd vill, att jag ska bort härifrån, därför att jag är en tattare,» sa han och gick fram till matmodern med utsträckt hand liksom för att bjuda farväl. «Det blir väl inte annat för mig än att ta till landsvägen igen.» – «Du behöver inte bry dig om Sigurd,» sa matmodern. «Jag har sagt honom, att vi ämnar oss till prästen för att ta ut lysning.»

«Det är inte att tänka på,» sa drängen. Han sjönk ner på en bänk, som om han inte hade kraft att hålla sig uppe, fäste ögonen envist på golvet och satt och slog luvan mot handen. «Det tjänar ingenting till att söka komma lös ur det,» sa han. «En må göra det bästa en förmår, en må arbeta till blods, så blir en ändå alltid stött

tillbaka. Den, som är av bondeätt kommen, han kan aldrig förstå vad det vill säga att inte ha något annat arv än skojarvagnen. Det finns ingen räddning för mig, utan jag får omigen börja leva av att byta hästar och förtenna.«

Nu gick matmodern fram till drängen. «Jag har sett hur du har bjudit till,» sa hon. «Jag tror, att Sigurd också har sett det. Jag tänker, att han är så storsinnad, att han litar på dig.» – «Nej, det är inte att begära,» sa drängen. – «Men i alla fall är det jag, som har att befalla här än så länge,» fortfor matmodern. – «Det kan aldrig hända, att jag stannar här en dag mot Sigurds vilja,» svarade Jan. «Gården är ändå hans, och det skulle bara bli söndring mellan er och honom, om jag bleve kvar.»

Det uppstod en rätt lång tystnad, sedan Jan hade sagt detta. Sigurd förstod, att modern nu väntade av honom, att han skulle be Jan stanna, och han var själv så rörd över hans ord, att han var mycket benägen för att göra detta. Men så kom han ihåg faderns tal om tattarna, och det uppstod sådan strid och oro inom honom, att han ingenting förmådde säga. Han skulle vilja veta om det inte kunde finnas en ärlig och duglig karl också bland tattarna, och om inte Jan var en helt annan man än alla de andra.

Jan höll sig alldeles stilla. Han hade upphört att slå med mössan och satt och stirrade framför sig med dystra blickar, som om han såge ut över ändlösa vidder av olycka.

Det blev modern, som bröt tystnaden. «Jag vet vad det skulle ha blivit för en man av dig, om du hade fått stanna här hos oss,» sa hon. «Och jag vill inte, att du ska ner i eländet igen. Därför vill jag följa dig, om du går.» – «Det får ni aldrig!» ropade drängen raskt. «Skulle ni dra omkring som skoarkäring, ni, som har varit bondhustru!» – «Det får jag finna mig i, om du inte tycker, att du kan stanna här.» – «Nej, detta går jag aldrig in på!» utbrast drängen. «Tack för att ni vill det! Men inte ska jag dra er med mig i olyckan.»

Sigurd teg alltjämt. Men nu var det inte utan, att han började blygas över sig själv. De andra två var färdiga till allt, vad som vackert och ädelt var, medan han stod och var hård och misstrogen!

Äntligen steg tattarn upp, gick fram till Sigurd och bjöd honom handen. «Farväl, Sigurd!» sa han. «Du ska inte tro, att jag är ond på dig. Du har nog hört så mycke dåligt om oss tattare, att jag förstår, att du inte kan tro gott om någon av oss.»

Sigurd räckte honom inte handen, inte heller sade han något. Han var nu så överväldigad av de andras ädelmod och så skamsen över sin hårdhet, att han kände, att han i nästa ögonblick skulle brista i gråt. Men det ville han inte att någon skulle se, utan han sprang på dörren. Redan ute i förstun kom gråten över honom, så att han stortjöt.

Nästa dag var Sigurd mycket stilla och tyst. Han satt på ekbrädan framför förstudörren utan att ta sig något före. Jan gick och sysslade på gården, och gossen följde honom med ögonen, men gick inte fram till honom. Jan ropade honom till sig och talade vänligt och skämtsamt till honom, som han brukade. Sigurd blev glad, och sedan följde han med honom hela dagen. Modern var också god mot Sigurd, men han tycktes inte sätta så mycket pris på det. Han var en av dem, som inte kan älska mer än en i sänder, och all kärlek, som han förut hade hyst för modern, hade han överflyttat på Jan.

Det var givet, att Sigurd inte mer satte sig emot giftermålet, utan lysning blev uttagen och bröllop hållet, som bestämt var. Det blev ett stillsamt bröllop. Endast de närboende var inbjudna och ingen enda av Jans släkt. Jan själv var mycket allvarlig, var inte tillsammans med ungdomen, utan satt och talade förstånd med de äldre karlarna. Folk började tro gott om honom, och på vägen från bröllopgården sade några, att det kanske ändå vore möjligt, att en tattare kunde bli en ordentlig och skötsam man.

När Jan hade varit gift ett par veckor, började han och Sigurd en dag att gräva en ny brunn. Då de arbetade sig ner i marken, träffade de på flera olika jordlager, överst låg en tunn skorpa av matjord, därunder låg ett lager sjösand och under detta grovt grus och lera. Ibland stötte de på gamla knivblad och nycklar, som hade

blivit nerbäddade i jorden för många år sedan. Alltsom arbetet fortgick, blev de allt gladare åt det. De grävde ivrigt för att få se vad de härnäst skulle finna och skämtade med varandra om att de nog torde kunna råka på både guld och silver. När de hade kommit ett par alnar djupt, stötte de omigen på sjösanden, och under denna fann de en ny sorts lera. Så fort Jan såg den, gav han till ett utrop, böjde sig ner och tog upp litet, som han klämde mellan fingrarna. Till sist smakade han också på den. «Var det inte det jag sa, att vi skulle finna guld!» utbrast han. – «Vad är det då, som du har funnit?» frågade Sigurd. – «Jag ska ingenting säga, förrän jag har blivit säker på min sak,» svarade tattaren.

I detsamma kom hustrun och ropade på Jan. «Du får komma opp och hjälpa mig, Jan!» sa hon. Jan och Sigurd tittade på samma gång upp över brunnskanten och såg, att ett par skojarvagnar av det vanliga slaget hade kört in på gården. De mörklagda karlarna med ansiktena märkta av många ärr och skråmor, de fula kvinnorna och de skrikande, påflugna barnen var också med. Sigurd blev ängslig vid synen, och han tyckte, att också Jans ansikte förmörkades.

«Kan du inte köra bort dem, Jan?» frågade hustrun med bekymrad röst. – «Det kan jag väl inte,» sa Jan och skrattade. «Det är ju far och mor och syskona mina, som är komna för att se hur jag har det.»

Han hoppade upp ur gropen och gick fram till de nykomna. Det var ännu en viss tveksamhet över hans hållning, men ju närmare han kom de sina, desto fortare gick han, och när han stod mitt ibland dem, slog han ut med armarna och ropade högt som en, som har kommit ut ur ett fängelse. Han blev så yr av glädje, att han företog sig alla möjliga galenskaper. Han sprang med ett hopp upp på den ena hästen, stod och balanserade på hästryggen en sekund och for så ner igen. Han började brottas med den äldsta av sina bröder, och ögonblicket därefter var han inne i barnflocken, kastade sig på marken och tumlade om med alla de vilda ungarna.

Sedan blev det kalas hela dagen. Jan gjorde nästan ingenting annat än spelade fiol. Det var stort dryckeslag, men Jan drack inte mycket själv, utan han spelade. På kvällen blev det dans, och Jan dansade med, men spelade likafullt.

Sigurd satt med i stugan. Han tyckte lika illa om de andra tattarna som förr, men han kunde inte stå emot lusten att se på Jan och höra honom spela. Och ju längre han lyssnade, desto lättare och bekymmerslösare kände han sig. För allra första gången i sitt liv började han förstå, att det kunde vara roligt att leva. Alltid hade det legat och tyngt ner honom, det där, att han skulle kämpa med flygsanden, han liksom förfäderna, att han skulle hålla gården vid makt, han som de. Men det var ju inte att glömma gården, att man någon gång kände sig glad.

Det föll sig sedan så besynnerligt, att Tattar-Jan aldrig kom att fortsätta med grävningen av brunnen. Nästa dag, sedan släktingarna var resta, lade han sig att sova, och då han vaknade fram på eftermiddagen, stod ett bud där från den rikaste bonden i socknen med en bön till Jan, att han skulle komma och hjälpa honom. Han höll på att fira bröllop åt sin dotter, men den spelmannen, som han hade bådats, hade blivit sjuk, och nu hade han huset fullt med folk, som bara längtade att få dansa, men ingen spelman. Jan följde med och Sigurd också. De var borta i tre dagar. Då de kom hem igen, var de trötta och håglösa och hade inte lust att börja något arbete. Sigurd hade dansat och druckit, lekt och skämtat. Han gick omkring alldeles yrvaken och kunde inte komma ifrån sin förvåning över att livet hade sådana härligheter att bjuda på.

Det såg ut att vara förutbestämt, att var gång, som de talade om att börja gräva brunnen, skulle det komma främmande. Som oftast var det någon av Jans anhöriga. Han tycktes vara släkt med alla tattare, som fanns i Halland, och alla gav han ett så gott mottagande, som det var honom möjligt. Det tog hårt på förråden i visthus och kornbod, och då Jan var ensam med Sigurd och hustrun, klagade han över att hans eget folk bragte honom till tiggarsstaven. Men då de kom, tvekade han aldrig att på bästa sätt undfägna dem. Ibland lockade de honom att spela kort, och en gång lyckades det en tattare att spela av

honom en ko. Till hustrun och Sigurd sade han, att han hade sålt kon, men de fick veta av andra hur saken förhöll sig.

Kon var ju Sigurds, liksom hela egendomen, och när han fick veta, att Jan hade spelat bort den, blev han mycket uppretad. Denna händelse tycktes med ens ha öppnat hans ögon, så att han såg hur det stod till på gården.

Bredane var ju redan förut så fattigt, att det fordrades den största sparsamhet för att kunna leva där. Men än fattigare hade det blivit under Tattar-Jans regemente. Sigurd tyckte, att han hela sista året hade gått i en dröm. Nu såg han hur nersandade fälten hade blivit. Det fanns knappt en åker kvar, som dugde att odlas. På våren hade Jan sått i nakna sanden, och bara några enstaka strån var uppkomna. Hela Sigurds fädernearv höll på att gå till spillo.

Sigurd gick in i storstugan för att tala med Jan, men Jan stod och spelade, och Sigurd kom sig inte för att avbryta honom, utan satt med tungt hjärta och lyssnade. Som alltid blev han så småningom lugnare till sinnet, då han hörde Jan spela. Han tänkte på det stränga, tunga liv, som de hade fört, innan tattarn kom i huset, och han undrade om han nu själv ville börja om det på nytt.

Helt hastigt avbröt sig Jan mitt i spelet «Säg mig nu en sak, Sigurd!» sa han med ovanligt mild röst. «Vill du, att jag ska gå min väg och lämna dig och det, som ditt är, i fred?» Sigurd

blev alldeles häpen, för han hade just nyss tänkt på hur han skulle bära sig åt för att få bort honom. Han kunde ingenting svara. «Säg bara ett ord, om du vill bli av med mig!» sa Jan. – Då kände Sigurd, att hjärtat drog sig samman vid tanken på att Jan och han skulle skiljas. «Nej, jag vill nog, att du ska bli kvar,» sa han. – «Ställ då inte mig till svars för hur det kommer att gå med din arvedel», sa Jan, «för detta, som jag nu erbjöd mig att göra, var ärligt menat.»

Det dröjde inte heller så länge, innan den dagen kom, då Sigurd måste draga ut med tattarvagnen. Det fanns inte en matbit kvar i visthuset, intet tjänstefolk i stugan, ingen ko i lagården. Det fanns ingenting mer än en arbetsvagn och en häst, för dem hade Jan inte velat göra sig av med. Den dagen, då de inte hade något mer att leva av, spände Jan hästen för vagnen och lastade den med grytor och pannor, gamla täcken och kuddar och med sina förtennarverktyg. Till sist ropade han på hustrun. Hon kom ut med ett litet barn på armen och satte sig på lasset.

Sigurd hade inte tagit någon del i alla förberedelserna. Han satt och såg på, hur de andra gjorde sig i ordning att fara, utan att röra sig ur stället. «Hur det blir, ska jag inte vika från gården,» tänkte han. «Om jag än ska svälta ihjäl här, så nog ska jag bli kvar till det sista.»

Jan och modern tycktes också taga för avgjort, att han skulle stanna. Ingen av dem sade

ett ord om att han skulle följa med. Men alltsom stunden för deras avresa nalkades, blev hjärtat sjukare på Sigurd. Han lät dem ändå säga farväl och fara från gården, utan att han rörde sig. När vagnen körde ut genom gårdsledet, kom ensamhetens fasa med all styrka över Sigurd, och han grep med händerna om bänken för att hålla sig kvar och inte skynda efter. I detsamma vände sig Jan om än en gång och såg på Sigurd. Sigurd reste sig upp, och då Jan märkte detta, började han vinka åt honom. Och med ett par långa språng var Sigurd framme vid vagnen och uppe i den.

Efter detta följde Sigurd Jan under ett par år på hans resor genom landet. De färdades vanligen så, att Jan och Sigurd vandrade bredvid lasset, men hustrun och barnet åkte. Då de kom i närheten av en gård, höll de stilla vid vägkanten. Sigurds mor gick då fram till gården för att tigga mat och säd och för att fråga om det fanns några kopparkittlar, som behövde förtennas, men karlarna stannade kvar vid lasset. Svårast var det för dem att få tak över huvudet till natten. Ofta blev de tvungna att sova under bar himmel, men snart nog vände de sig också vid detta. Varhelst det hölls en marknad, om det så var djupt inne i Småland eller längst nere i Skåne, passade de på att vara med om den. Där träffade de samman med hela skaror av det övriga vandringsfolket, och i deras sällskap levde de om i sus och dus flera dagar. Jan drack mycket under sådana

marknadsdagar, och Sigurd kom också i vana att dricka. Vid jultiden, då det blev kallt på allvar, brukade de upphöra med kringströvandet och vände om till Bredane. Där stannade de, så länge som det fanns något kvar av de matvaror, som de hade tiggat samman under resorna. Sedan drog de ut igen.

Detta levnadssätt hade tatarfolket fört, alltsedan det hade kommit in i Sverige, och Jan begärde inte bättre än att få fortsätta därmed. Han sade nu gång på gång, att det hade varit en dårskap av honom att försöka bli bofast. Han måste vara fri, han måste när som helst kunna draga vart han behagade.

Det kunde se ut, som om också Sigurd skulle ha varit nöjd, och som om vänskapen mellan honom och Jan alltjämt vore lika stor. Det fanns dock tecken, som tydde på att Sigurd tärdes av en inre oro. Han drack mycket, men inte som den, som är glad åt att dricka, utan likt en, som bara dricker för att döva en sorg. Han hade också blivit retlig, och den minsta anledning kunde försätta honom i häftig vrede.

Medan de drog fram och tillbaka genom Halland, träffade de ofta på stora flygsandsfält, och då kom Sigurd alltid i tungt lynne. En dag, då de färdades över ett sådant där ofantligt sandfält, sade Jan: «Här fanns det skog förr i världen. Det har jag hört min far berätta. Det är märkvärdigt, att allt har kunnat bli så ödelagt.» – «De har väl gått sin väg och lämnat allt vind för

våg, de, som borde ha kämpat mot sanden,« svarade Sigurd bittert. – «Menar du det?» sa Jan raskt. «Då vill jag säga dig, att du kan gå hem och ösa bort sanden från dina åkrar, när du vill. Det är ingen, som håller dig kvar här.» – «Du vet nog, att jag inte kan gå hem och arbeta,« genmälde då Sigurd. «Jag är snart lika god tattare, jag, som du. Jag tycker om brännvin och kortspel, och jag vill ingenting göra. Jag är alldeles sådan, som du har velat ha mig.»

En annan dag hade de kommit att följa en väg, som löpte fram i randen av ett stort sandfält. Här hade man gjort försök att binda sanden, och en mängd tallplantor hade blivit utsatta. En av dessa växte tätt vid väggkanten, och då Jan gick förbi den, sparkade han upp den med foten. «Vad är det du gör?» sa Sigurd med skarp röst. Han rynkade pannan och såg ut, som om han hade lust att kasta sig över tattarn. – «Jag sparkar omkull den här plantan, och jag skulle ha lust att sparka omkull alla de andra också,« svarade Jan. – «Vad kan det göra dig för en glädje?» frågade Sigurd. – «Jag kan inte säga dig vad det beror på,« sa Jan, «men i de länder, där det finns stora, nakna fält och stora, öppna hedar, där trivs tattarna. Men där bonden går fram och sår och sätter, där kan vi inte härda ut i längden.» – «Det kan så vara,« sa Sigurd, «men nu ska du ändå sätta ner den där tallplantan i jorden igen.» Jan tycktes knappt förstå hans mening. Han stod bara och stirrade. «Sätt ner

den! Eljest ska det bli en annan dans för dig den dag, då jag blir myndig,« skrek Sigurd. Jan böjde sig och satte ner plantan. Då han reste sig, såg han på Sigurd med en lömsk blick, men han sade ingenting.

Det var mycken undran bland Sigurds grannar över att han, som var av så god ätt, kunde hålla ut bland tattarna, och många väntade, att han skulle skilja sig från dem, då han äntligen bleve myndig. Men om detta hade varit meningen, kom det aldrig till utförande, för på själva myndighetsdagen blev han häktad för stöld. Han och Jan och modern var ute på de vanliga strövtågen, och på morgonen hade Jan väckt Sigurd och bett honom, att han skulle köra vagnen den dagen, därför att Jan skulle spela till dans på ett gille. «Om du inte kör alltför fort, ska jag nog hinna opp er i morgon bittida,« hade han sagt.

Sigurd gick och tänkte på mångahanda den dagen, medan han drog framåt vägen. Förut hade han sökt inbilla sig, att han skulle vända om hem och ta upp sin fars gärning, bara han bleve myndig, men nu kände han, att han inte hade kraft till det. Hela egendomen var nu nersandad, inte en fotsbredd jord var bar, och omkring boningshuset låg sanddrivorna långt uppåt väggarna. Han förstod knappt vad han skulle uträtta därhemma. Vad tjänade det till att kasta bort arbete på det, som var lönlöst?

Knappt hade Sigurd beslutat att lämna gården åt sitt öde, förrän han blev anropad av ett par främmande karlar. Han höll stilla, och de gick fram och betraktade hans häst. Det var en ny häst. Jan hade kommit med den förra kvällen och sagt till Sigurd, att han hade köpt den av en bonde i Frillesås. Nu visade det sig, att hästen var stulen, och Sigurd, som gick och körde den, blev häktad som hästtjuv.

Sigurd blev inte synnerligen orolig för anklagelsen. Han kunde kalla fram en hel mängd folk till vittne på att han inte hade varit i Frillesås dagen förut. Han följde med i häktet utan motstånd och var viss om att han skulle bli frikänd, så snart målet kom före på tinget.

Den förste Sigurd såg, då han trädde in i tingssalen, var Jan, som satt där mitt ibland en hel skara tattare. «Jan har kommit hit med dem för att hjälpa mig,» tänkte han, för han visste, att alla dessa karlar hade reda på var han hade varit hela den dagen, då stölden hade skett. Men då sedermera vittnena ropades upp och började avlägga vittnesmål, visade det sig, att den ene efter den andre hade sett honom på vägen till Frillesås, ja, till och med framme vid byn. En del hade mött honom mitt i natten, då han hade kommit farande med den stulna hästen.

Jan själv fick inte vittna, men Sigurd väntade hela tiden, att han på ett eller annat sätt skulle gripa in och göra slut på osanningarna. Men Jan gjorde ingenting för att bistå honom,

och alltsom saken ställde sig sämre för Sigurd, fick Jans ansikte ett uttryck av den djupaste grämelse. En gång möttes deras ögon, och då såg Jan på Sigurd så, som en god far ser på en vanartig son, som har kommit på villovägar.

Då Sigurd mötte den blicken, blev han först som förstenad, men snart började ett småleende leka på hans läppar. Han hade sett, att allt, som stod att läsa i Jans ansikte, var lögn. Han hade sett, att Jan var glad, att det var Jan, som hade satt in honom, och att det var Jan, som styrde om, att han blev dömd.

Men det märkvärdiga var, att när Sigurd fick allt detta klart för sig, spred sig en glädjekänsla genom hela hans varelse. Han förvånade sig över sig själv, som kunde känna det så. Han förstod, att han skulle bli dömd till flera års straffarbete, men han kände sig som en, som återfår friheten.

Då Sigurd fördes tillbaka till häktet och blev ensam där, visste han, att han helt plötsligt hade blivit en annan människa. I det ögonblicket, då han hade sett Tattar-Jan in i själen och uppdagat, att han innerst inne var falsk och hård, blev han löst från många års förtrollning. Han hade varit under en annans välde, och det var glädje i hans själ över att den nu fick bli fri igen. Men på samma gång, som han på detta sätt vaknade upp, såg han också sig själv sådan, som han hade blivit, och en stor förfäran grep honom därvid.

Då Sigurd nästa gång fördes inför rätta, sökte han knappast att försvara sig. Sak samma, om han var oskyldig till häststölden! Han kände sig ändå som en stor brottsling. Han var i den sinnesstämningen, att han tyckte om att lida. Och han var också nöjd med att han på detta sätt blev skild från allt det gamla, från allt, som hade lockat och frestat.

När domen föll, tänkte han knappt på vad den innebar. Han stod i samma ögonblick och dömde sig själv till livstids straffarbete. Det var förfädernas kamp, som han ville ta upp, så hopplöst det än kunde synas.

Det kom också verkligen en dag, då Sigurd vände om till hemmet och började arbetet. Han inrättade sig så, att han på vintrarna drog ner till Skåne som tröskare, och på våren vände han om hem med så mycket livsmedel, att han kunde stanna på Bredane till nästa höst.

Han sökte att plantera strandråg och tall för att binda sanden, hade ingen stor framgång, men arbetade oförtrutet, såsom han hade ådömt sig att göra.

En dag kom han att tänka på att det skulle vara gott att ha en brunn i närheten, och han började gräva en sådan ungefär på samma ställe, där han och Jan en gång hade arbetat. Då han hade kommit ett par alnar djupt, träffade han på ett märgellager. Han hade lärt sig nere i Skåne vad märgel duger till, och fastän han numera var en mycket stillsam man, blev han yr av glädje.

Nu visste han inte bara hur han skulle få makt med sanden, utan också hur han skulle göra den fruktbärande. Nu var det slut med straffarbetet, nu vidtog ett arbete i hopp och glädje. Han såg sig redan i tankarna som ägare till en stor, rik gård.

Med ens mindes han nu hur han och Jan hade arbetat för att gräva en brunn, och att Jan då hade tagit upp en klump lera och sagt, att han hade funnit guld.

«Han visste detta med mägeln, han visste det hela tiden!» tänkte Sigurd. «Och han valde att dra omkring som en tiggare framför att stanna hemma och arbeta och göra oss alla rika!»

Men denna tanke väckte inte hat eller bitterhet hos honom, utan bara ett stort medlidande. Han förstod, att tattarn inte hade kunnat tänka eller handla, som han borde ha handlat. Han var av en annan art, och han måste leva så, som hans art bjöd honom. Om det lände till lycka eller olycka för honom själv och för andra, så måste han dock vara sådan, som naturen hade danat honom.

